OSTRÓW WIELKOPOLSKI

BIOGRAM

KAZIMIERY ROWIŃSKIEJ

KAZIMIERA ROWIŃSKA Z POTURALSKICH (1881-1919)

We wtorek, 4 stycznia 1881 roku, o godzinie wpół do trzeciej w nocy, w Ostrowie, w domu położonym wówczas przy ulicy Kościelnej 265 (później noszącym numer 7; obecnie budynek ten znajduje się przy Placu Rowińskiego) na świat przyszła dziewczynka, której nadano imiona: Kazimiera Maria (w dorosłym życiu posługiwała się jedynie pierwszym z nich)[1]. Była ona córką Ludwika Poturalskiego (1851-1912), ostrowskiego kupca pochodzącego z Wrześni, oraz Ostrowianki Teodozji Brońkańskiej (1854-1915). Jej dziadkiem od strony matki był powstaniec listopadowy Józef Cichocki (1810/1814-1884), który pod przybranym nazwiskiem Brońkański uciekł przed represjami popowstaniowymi z zaboru rosyjskiego i zamieszkał w Ostrowie, otwierając w tym mieście przy ulicy Kościelnej sklep kolonialny[2].

Rodzice Kazimiery pobrali się 22 października 1879 roku w Ostrowie[3]. Po ślubie Ludwik Poturalski przejął prowadzenie sklepu swojego teścia Józefa Brońkańskiego[4].

Ksiądz Stanisław Śniatała (1878-1947), późniejszy proboszcz w Dobrzycy, a w latach 90. XIX wieku uczeń Królewskiego Gimnazjum w Ostrowie, w swoich wspomnieniach zanotował na temat tego przedsiębiorstwa następującą anegdotę:

„Na ulicy Kościelnej był interes kolonialny Ludwika Poturalskiego, w którym za kramem ukryta była niewielka salka, lokal posiedzeń wielu polskich organizacji, a także ulubiony kącik dla gimnazjalistów wyższych klas, gdyż tutaj żaden profesor ich przy piwku nie naszedł. Na ścianie wysokości 3-4 metrów była zawieszona czarna tablica, na której zarządy organizacji różne komunikaty dla swoich członków ogłaszały. Coś około nowego roku zamieszczono na tablicy komunikat: »Walne zebranie Towarzystwa Przemysłowców odbędzie się dnia tego a tego, o godzinie tej a tej, na które wszystkich Szanownych Członków zaprasza – Zarząd«. Przyszli do salki na piwo dwaj studenci: nie szukając drabiny, jeden skoczył drugiemu na ramię, wymazał w 2 słowie komunikatu głoskę »b« a napisał w miejsce jej głoskę »s« i po cichu się wynieśli. Całe

---

1 Archiwum Państwowe w Kaliszu, Urząd Stanu Cywilnego Ostrów Wielkopolski – obwód miejski, sygn. 39, akt nr 2.

2 Archiwum Państwowe w Kaliszu, Akta miasta Ostrowa Wielkopolskiego, sygn. 93, s. 138; sygn. 94, s. 277; Urząd Stanu Cywilnego Ostrów Wielkopolski – obwód miejski, sygn. 32, akt nr 109; sygn. 39, akt nr 2; sygn. 433, akt nr 139; sygn. 471, akt nr 374; W. Banach, *Ostrów pod znakiem pegaza. Literacki przyczynek do dziejów miasta*, Poznań – Ostrów Wielkopolski 2005, s. 254-255; K. Niełacny, M. Maśliński, *Ostrowska księga pamięci*, Ostrów Wielkopolski 2012, s. 346; J. E. Kaczmarek, A. Prinke, *Żywot długi, pracowity i spełniony. Profesor Józef Kostrzewski (1885-1969) - prehistoryk, patriota, Europejczyk*, Poznań 2023, s. 49-50.

3 Archiwum Państwowe w Kaliszu, Urząd Stanu Cywilnego Ostrów Wielkopolski – obwód miejski, sygn. 32, akt nr 109.

4 J. Kostrzewski, *Z mego życia. Pamiętnik,* Wrocław – Warszawa – Kraków 1970, s. 22-23.

miasto schodziło się do Poturalskiego, aby komunikat przeczytać i się uśmiać. Przemysłowcy klęli, ale nikt z sobą nie przyniósł drabki, aby napis poprawić. Zaś gospodarz głośno lamentował i zaprzysięgał się, że mu drabinę skradziono, w rzeczywistości strzegł się zmazania napisu, bo z wielkim zadowoleniem co godzinę wytaczał z piwnicy świeży antałek piwa dla gości z ciekawością odczytujących zaproszenie zarządu przemysłowców na nieprzyzwoitą sesję”[5].

Kazimiera była pierwszym dzieckiem Ludwika i Teodozji Poturalskich. Poza nią para ta doczekała się jeszcze:

- córki Mieczysławy (ur. 15 grudnia 1882 roku w Ostrowie), która w 1907 roku wyszła za mąż za Euzebiusza Bronisława Świderskiego (ur. 15 grudnia 1877 roku w Rudzie)[6];
- syna Stanisława Kostki (ur. 25 października 1884 roku w Ostrowie – zm. 28 marca 1905 roku w Ostrowie w wieku zaledwie dwudziestu lat)[7];
- córki Marii Bronisławy (ur. 31 sierpnia 1886 roku w Ostrowie), która w 1909 roku wyszła za mąż za dr. Mariana Głowackiego (ur. 11 sierpnia 1881 roku w Pleszewie)[8];
- córki Stefanii Anny (ur. 9 lipca 1891 roku w Ostrowie)[9].

W latach 1894-1897 u Ludwika i Teodozji Poturalskich mieszkał kuzyn Kazimiery, kilkuletni Józef Kostrzewski (1885-1969), późniejszy współtwórca polskiej archeologii i odkrywca Biskupina, a wówczas uczeń Królewskiego Gimnazjum w Ostrowie[10]. Po latach w swoich wspomnieniach zapisał on:

„Największym urozmaiceniem mych czasów szkolnych w Ostrowie były imieniny ciotek, które powychodziły wszystkie za mąż za kupców. Kuzynki Poturalskie przygotowywały na każde ich imieniny jakiś prezent, przeważnie poduszki wyszywane, czy też serwetki na kanapy, i uczyły się wierszyków, a ciotki częstowały nas ciastkami i plackiem oraz obdarzały cukierkami”[11].

---

5 S. Śniatała, *Wspomnienia proboszcza z Dobrzycy*, Ostrów Wielkopolski 2017, s. 92-93.

6 Archiwum Państwowe w Kaliszu, Urząd Stanu Cywilnego Ostrów Wielkopolski – obwód miejski, sygn. 260, akt nr 65.

7 Archiwum Państwowe w Kaliszu, Urząd Stanu Cywilnego Ostrów Wielkopolski – obwód miejski, sygn. 53, akt nr 567.

8 Archiwum Państwowe w Kaliszu, Urząd Stanu Cywilnego Ostrów Wielkopolski – obwód miejski, sygn. 378, akt nr 87.

9 Archiwum Państwowe w Kaliszu, Urząd Stanu Cywilnego Ostrów Wielkopolski – obwód miejski, sygn. 80, akt nr 246.

10 J. Kostrzewski, *Z mego życia,* s. 20-24; J. E. Kaczmarek, A. Prinke, *Żywot długi, pracowity i spełniony*, s. 56-58.

11 J. Kostrzewski, *Z mego życia*, s. 23.

Dzięki Józefowi Kostrzewskiemu wiadomo ponadto, że Kazimiera oraz jej siostra Mieczysława w dzieciństwie „[...] miały ładną bibliotekę książek powieściowych […], grały też na fortepianie [...]”[12].

2 lutego 1903 roku dwudziestodwuletnia Kazimiera wyszła za mąż za starszego od siebie o sześć lat księgarza Stefana Rowińskiego (1875-1943), od czasów gimnazjalnych zaangażowanego w działalność na rzecz krzewienia polskości i represjonowanego przez władze pruskie, który zaledwie pół roku wcześniej powrócił do Ostrowa z Lipska, gdzie uczył się sztuki drukarstwa i introligatorstwa[13]. Ślub tej pary odbył się w ostrowskim kościele farnym.

Do małżeństwa Kazimiera Rowińska wniosła posag w wysokości dziesięć tysięcy marek[14]. Była to kwota znaczna, jako że u schyłku XIX wieku wykwalifikowany robotnik miejski zarabiał w Ostrowie dziennie około jednej marki (a sześć – siedem marek tygodniowo)[15]. Posag żony umożliwił Stefanowi Rowińskiemu przejęcie po zmarłym w lipcu 1903 roku Witoldzie Leitgeberze księgarni, drukarni i wydawnictwa „Gazety Ostrowskiej”, wraz z jej mutacją noszącą tytuł: „Gazeta Krotoszyńska”[16].

Umowa przedślubna gwarantowała Kazimierze pełną swobodę w dysponowaniu swoim majątkiem bez konieczności uzyskania zgody męża[17]. Choć przez całe życie pozostawała ona nieco w cieniu wybitnego małżonka, to jej wkład w jego działalność był niebagatelny. Kazimiera

---

12 J. Kostrzewski, *Z mego życia*, s. 23. „Książki powieściowe” to inne określenie powieści.

13 Archiwum Państwowe w Kaliszu, Urząd Stanu Cywilnego Ostrów Wielkopolski – obwód miejski, sygn. 125, akt nr 20; L. Rowiński, *Stefan Rowiński (1875-1943)*, s. 2-3 [maszynopis z 1973 roku w posiadaniu Macieja Kowalczyka]; J. Jachowski, *Stefan Rowiński*, w: W. Jakóbczyk (red.), „Wielkopolska Szkoła Edukacji Narodowej. Studia i wspomnienia z dziejów Gimnazjum Męskiego (obecnie I Liceum Ogólnokształcącego) w Ostrowie Wielkopolskim w 125-lecie jego założenia 1845-1970”, Wrocław – Warszawa - Kraków 1970, s. 431-432; J. Pietrzak, *Stefan Rowiński 1875-1943*, w: A. Gulczyński (red.), „Wielkopolanie XX wieku”, Poznań 2001, s. 409-410; K. Rowiński, A. Walczak-Niewiadomska, *Rowiński Stefan*, w: D. Wańka (red.), „Słownik biograficzny Wielkopolski południowo-wschodniej (ziemi kaliskiej)”, tom III, Kalisz 2007, s. 353; W. Banach, *Burmistrz, wydawca, patriota. Stefan Rowiński 1875-1943*, „Gazeta Ostrowska”, nr 1 (1809) z 8 stycznia 2014, s. 22.

14 Archiwum Państwowe w Kaliszu, Notariusz Meyer Aleksander Robert Gustaw w Ostrowie, sygn. 54, akt nr 91. Posag to majątek wnoszony przez pannę młodą i jej rodzinę do małżeństwa, stanowiący jej wkład we wspólne gospodarstwo domowe.

15 J. A. Szwagrzyk, *Pieniądz na ziemiach polskich X-XX w.*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1990, s. 285.

16 L. Rowiński, *Stefan Rowiński (1875-1943)*, s. 3; J. Jachowski, *Wspomnienia poznańskiego księgarza i wydawcy. Odczyt wygłoszony 9 marca 1959 r. w Towarzystwie Miłośników miasta Poznania w ramach wykładów o Poznaniu (cykl drugi)*, Poznań 1959, s. 13; J. Jachowski, *Stefan Rowiński*, s. 432; J. Pietrzak, *Stefan Rowiński 1875-1943*, s. 410; K. Rowiński, A. Walczak-Niewiadomska, *Rowiński Stefan*, s. 353.

17 Archiwum Państwowe w Kaliszu, Notariusz Meyer Aleksander Robert Gustaw w Ostrowie, sygn. 54, akt nr 322.

Rowińska była bowiem bardzo aktywna zarówno zawodowo, jak i społecznie, wymiernie wspomagając wysiłki Stefana.

Jan Jachowski (1891-1977), późniejszy poznański księgarz i wydawca, który w latach 1907-1910 jako młody chłopak odbywał praktyki w księgarni Rowińskiego, wspominał:

„W księgarni główną rolę pełniła żona St. Rowińskiego p. Kazimiera. Szczupła, wysoka, ładna szatynka, bardzo sympatyczna i miła w obejściu”[18].

Ten sam autor podaje, że Kazimiera Rowińska zajmowała się w księgarni kasą oraz rachunkowością. W swoich wspomnieniach Jan Jachowski zapisał ponadto:

„Wstawałem wcześnie, bo już o 7^{00} rano otwierałem księgarnię. Trzeba było zamieść lokal, potem przychodziła szefowa i panienka sklepowa[19].

Powyższą opinię na temat roli Kazimiery Rowińskiej w prowadzeniu księgarni potwierdza jej syn, Lech Rowiński (1907-1995), który w opracowanym przez siebie w 1973 roku biogramie swojego ojca napisał:

„Stefan Rowiński zaangażowany w pracy społeczno-politycznej nie może w pełni zajmować się przedsiębiorstwem i faktycznie prowadzi mu je żona [...]”[20].

Ponadto Kazimiera Rowińska byłą współorganizatorką ostrowskiego Towarzystwa Czytelni Kobiet oraz pierwszą prezeską Stowarzyszenia Kobiet Pracujących w Ostrowie[21].

Kazimierze i Stefanowi urodziło się pięcioro dzieci. Byli to:

- Bogdan Zbigniew Adam (ur. 3 listopada 1903 roku w Ostrowie; zm. 6 marca 1974 roku w Rybniku) – lekarz i społecznik, organizator pionierskiego ośrodka cytodiagnostycznego w Rybniku[22];
- Zbigniew Bohdan Stefan (ur. 9 lipca 1905 roku w Ostrowie; zm. 17 maja 1986 roku w Londynie) – do września 1939 roku prokurator w Katowicach, podczas II wojny

18 J. Jachowski, *Stefan Rowiński*, s. 433.

19 J. Jachowski, *Wspomnienia poznańskiego księgarza i wydawcy*, s. 12-13.

20 L. Rowiński, *Stefan Rowiński (1875-1943)*, s. 4. Zob. też: J. Jachowski, *Wspomnienia poznańskiego księgarza i wydawcy*, s. 12.

21 J. Pietrzak, *Stefan Rowiński 1875-1943*, s. 416. Towarzystwo Czytelni Kobiet było organizacją działającą na rzecz popularyzowania czytelnictwa literatury narodowej wśród ludności polskiej. Z kolei Stowarzyszenie Kobiet Pracujących zrzeszało kobiety czynne zawodowo w celu obrony ich praw oraz wzajemnej pomocy.

22 Archiwum Państwowe w Kaliszu, Urząd Stanu Cywilnego Ostrów Wielkopolski – obwód miejski, sygn. 124, akt nr 489; J. Pietrzak, *Stefan Rowiński 1875-1943*, s. 416; K. Rowiński, A. Walczak-Niewiadomska, *Rowiński Stefan*, s. 355.

światowej w niewoli niemieckiej, w 1943 roku członek komisji katyńskiej powołanej przez władze niemieckie z grona jeńców – polskich oficerów, po wojnie na emigracji w Londynie[23];

- Lech Jaromir (ur. 7 maja 1907 roku w Ostrowie; zm. 14 lipca 1995 roku w Ostrowie) - ekonomista w Ostrowie[24];
- Wanda Kazimiera (ur. 4 marca 1912 roku w Ostrowie; zm. 13 maja 1969 roku w Ostrowie) – nauczycielka geografii w Ostrowie[25];
- Barbara Halina (ur. 19 stycznia 1918 roku w Ostrowie; zm. 28 września 1918 roku w Ostrowie)[26].

Utrata najmłodszego dziecka, które zmarło mając zaledwie dziewięć miesięcy, musiała być dla Kazimiery ogromnym ciosem. Na dodatek zachorowała ona na gruźlicę płuc, do czego niewątpliwe przyczyniło się osłabienie organizmu po ponad czterech latach permanentnych niedoborów żywności i opału wynikających z ogólnych trudności aprowizacyjnych podczas toczonej w latach 1914-1918 pierwszej wojny światowej.

W celu podratowania zdrowia Kazimiera przebywała w Sanatorium Św. Elżbiety przy ulicy Łąkowej w Poznaniu - szpitalu prowadzonym przez siostry elżbietanki. Choroba okazała się jednak silniejsza i Kazimiera Rowińska zakończyła życie w tej placówce w dniu 26 maja 1919 roku o godzinie 21.30[27]. W chwili śmierci miała zaledwie trzydzieści osiem lat. Osierociła czworo małoletnich dzieci, spośród których najstarsze nie ukończyło jeszcze szesnastego roku życia.

Kazimiera Rowińska została pochowana na ostrowskim cmentarzu katolickim przy ulicy Limanowskiego obok swoich rodziców i zmarłej w niemowlęctwie córeczki Barbary.

---

23 Archiwum Państwowe w Kaliszu, Urząd Stanu Cywilnego Ostrów Wielkopolski – obwód miejski, sygn. 131, akt nr 308; J. Pietrzak, *Stefan Rowiński 1875-1943*, s. 416; K. Rowiński, A. Walczak-Niewiadomska, *Rowiński Stefan*, s. 355.

24 Archiwum Państwowe w Kaliszu, Urząd Stanu Cywilnego Ostrów Wielkopolski – obwód miejski, sygn. 468, akt nr 121; J. Pietrzak, *Stefan Rowiński 1875-1943*, s. 416; K. Rowiński, A. Walczak-Niewiadomska, *Rowiński Stefan*, s. 355.

25 Archiwum Państwowe w Kaliszu, Urząd Stanu Cywilnego Ostrów Wielkopolski – obwód miejski, sygn. 430, akt nr 112; J. Pietrzak, *Stefan Rowiński 1875-1943*, s. 417; K. Rowiński, A. Walczak-Niewiadomska, *Rowiński Stefan*, s. 355.

26 Archiwum Państwowe w Kaliszu, Urząd Stanu Cywilnego Ostrów Wielkopolski – obwód miejski, sygn. 474, akt nr 290; sygn. 606, akt nr 19.

27 Archiwum Państwowe w Poznaniu, Urząd Stanu Cywilnego Poznań – obwód miejski, sygn. 1475, akt nr 1330.

Choroba i śmierć Kazimiery zbiegły się z burzliwymi wydarzeniami niepodległościowymi przełomu roku 1918 i 1919, w których bardzo aktywny udział brał jej mąż Stefan Rowiński – od 1 stycznia 1919 roku pierwszy polski burmistrz Ostrowa po zrzuceniu pruskiego panowania. Utrata ukochanej żony musiała głęboko odbić się na jego psychice, skoro 6 marca 1921 roku napisał on do swoich dzieci list o przejmującej treści, ukazujący, jak załamała go jej śmierć. Czytamy w nim zarówno wstrząsające słowa, jak i podziw dla dokonań zmarłej:

„Kochane Me Drogie Dzieci!

Kiedy list ten dostanie się do rąk waszych, będziecie sierotami zupełnie, bo Tatuś poszedł do Mamusi Ukochanej.

Wiem, że nie będziecie sobie zdawali sprawy ze sieroctwa Waszego i z jego następstw na późniejsze życie. […]

Nie paskowałem[28] więc wielkiego majątku Wam zostawić nie mogłem – macie znacznie więcej niż Tatuś miał. Pilnujcie, byście nie zmarnowali tego, co Mamusia zapracowała odmawiając sobie wszystkiego. […]

Leszek niech nie dokucza Wandzi, a Wandzia niech nie płacze o każdą drobnostkę, niech się uczy pilnie jak Mamusia i pracuje jak Mamusia pracowała”[29].

W latach 80. Kazimiera Rowińska stała się jedną z bohaterek serialu „Republika Ostrowska” oraz pełnometrażowego filmu „Republika nadziei” (w obu przypadkach będących adaptacją powieści Kazimierza Radowicza, w reżyserii Zbigniewa Kuźmińskiego)[30]. Zarówno w serialu, jak i w filmie postać tę zagrała polska aktorka Alicja Jachiewicz.

Ponadto Kazimiera Rowińska trafiła także na karty literatury pięknej, jako że powieść Kazimierza Radowicza będąca podstawą scenariusza do filmu „Republika Nadziei” ukazała się drukiem w 1993 roku pod tytułem „Noc Sylwestrowa” w ramach serii „Biblioteka Ostrowska”[31].

Autor: dr Maciej Kowalczyk

28 Paskarstwo to nieuczciwa działalność handlowa, szczególnie powszechna w czasach niedoborów, polegająca na sprzedaży brakujących na rynku towarów po zawyżonych cenach.

29 Muzeum Miasta Ostrowa Wielkopolskiego, List Stefana Rowińskiego z 6 marca 1921 roku.

30 Pierwsza emisja serialu „Republika Ostrowska” miała miejsce w 1986 roku, natomiast premiera filmu „Republika nadziei” – 14 października 1988 roku.

31 K. Radowicz, *Noc Sylwestrowa*, Ostrów Wielkopolski 1993 [seria: „Biblioteka Ostrowska”].

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiwum Państwowe w Kaliszu

Akta miasta Ostrowa Wielkopolskiego, sygn. 93, 94;

Notariusz Meyer Aleksander Robert Gustaw w Ostrowie, sygn. 54;

Urząd Stanu Cywilnego Ostrów Wielkopolski – obwód miejski, sygn. 32, 39, 53, 80, 124, 125, 131, 260, 378, 433, 468, 471, 474, 606;

Archiwum Państwowe w Poznaniu

Urząd Stanu Cywilnego Poznań – obwód miejski, sygn. 1475;

Muzeum Miasta Ostrowa Wielkopolskiego

List Stefana Rowińskiego z 6 marca 1921 roku;

Pamiętniki i wspomnienia

J. Jachowski, *Wspomnienia poznańskiego księgarza i wydawcy. Odczyt wygłoszony 9 marca 1959 r. w Towarzystwie Miłośników miasta Poznania w ramach wykładów o Poznaniu (cykl drugi)*, Poznań 1959;

J. Kostrzewski, *Z mego życia. Pamiętnik,* Wrocław – Warszawa – Kraków 1970;

S. Śniatała, *Wspomnienia proboszcza z Dobrzycy*, Ostrów Wielkopolski 2017;

Opracowania

W. Banach, *Burmistrz, wydawca, patriota. Stefan Rowiński 1875-1943*, „Gazeta Ostrowska", nr 1 (1809) z 8 stycznia 2014

W. Banach, *Ostrów pod znakiem pegaza. Literacki przyczynek do dziejów miasta*, Poznań – Ostrów Wielkopolski 2005;

J. Jachowski, *Stefan Rowiński*, w: W. Jakóbczyk (red.), „Wielkopolska Szkoła Edukacji Narodowej. Studia i wspomnienia z dziejów Gimnazjum Męskiego (obecnie I Liceum Ogólnokształcącego) w Ostrowie Wielkopolskim w 125-lecie jego założenia 1845-1970", Wrocław – Warszawa - Kraków 1970;

J. E. Kaczmarek, A. Prinke, *Żywot długi, pracowity i spełniony. Profesor Józef Kostrzewski (1885-1969) - prehistoryk, patriota, Europejczyk*, Poznań 2023;

K. Niełacny, M. Maśliński, *Ostrowska księga pamięci*, Ostrów Wielkopolski 2012;

J. Pietrzak, *Stefan Rowiński 1875-1943*, w: A. Gulczyński (red.), „Wielkopolanie XX wieku", Poznań 2001;

K. Rowiński, A. Walczak-Niewiadomska, *Rowiński Stefan*, w: D. Wańka (red.), „Słownik biograficzny Wielkopolski południowo-wschodniej (ziemi kaliskiej)", tom III, Kalisz 2007;

L. Rowiński, *Stefan Rowiński (1875-1943)* [maszynopis z 1973 roku w posiadaniu Macieja Kowalczyka];

J. A. Szwagrzyk, *Pieniądz na ziemiach polskich X-XX w.*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1990;

Literatura piękna

K. Radowicz, *Noc Sylwestrowa*, Ostrów Wielkopolski 1993.